

E. Mistr Eckhart z Hochheimu aneb o ryzosti bytí

Motto:

„Bohu tedy nepřisluší bytí, leda že bys takovou ryzost chtěl nazývat bytím.“

Mistr Eckhart

Bohatý rozvoj filosofického ducha v období vrcholné scholastiky dal vzniknout mnoha nejrůznějším naukám. Mezi nimi dominovaly (i díky tomu, že se staly integrální součástí celku středověké spirituality) dva nám již exponované koncepty - tomistický a scotistický. Pro náš hlavní záměr jistě bude prospěšné ukázat i některé momenty dalšího učení, jehož autorem je mistr Eckhart z Hochheimu. Nebylo sice v tehdejší době dominující, nicméně vzbudilo velký ohlas svou nezvyklostí a v moderní době bylo a je oceňováno jako velice propracované a do hloubi jdoucí rozvinutí ontoteologických spekulací.¹⁾

Především musíme poznamenat, že Eckhartova filosofie někdy bývá prezentována jako jakési extravagantní vybočení z rozhodujícího směru pohybu středověkého filosofického myšlení. To není stanovisko odpovídající. Spíše je oprávněný názor, který ukazuje Eckharta jako myslitele z rodu velkých scholastiků vrcholného středověku, jehož myšlení se ovšem (nad rozdíl od jiných myslitelů) vyznačuje někdy až příliš velkou mírou velkorysosti, nedůslednosti či eventuální vnitřní rozpornosti.²⁾ To ho nijak nestaví mimo hlavní myšlenkové proudy středověku. Ostatně svědčí o tom i ta skutečnost, že v jeho dochovaných textech můžeme nalézt mnohé z toho, co v téže době mysleli a napsali jiní (např. sv. Tomáš Akvinský). Nicméně zároveň platí, že stejná témata rozvíjí a promýšlí Eckhart nesmírně osobitým a pozoruhodným způsobem.³⁾ Právě to z něho činí vynikajícího myslitele, posunuvšího ontoteologické myšlení do nových pozic a rozevřivšího mnohdy do té doby nereflaktované oblasti zkoumání. V tom pro nás bude Eckhartovo učení pozornosti hodné.

1) Srovn. W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 47

2) To je názor např. J.Sokola, viz jeho práci Mistr Eckhart a jeho doba, in: Mistr Eckhart a středověká mystika, Vyšehrad Praha 1993, str. 50 a násl.

3) Srovn. k tomu J.Bernhart: Die philosophische Mystik des Mittelalters, Mnichov 1922, str. 175 - 176.

I myšlenky tohoto středověkého mistra krouží zcela přirozeně kolem Boha. Podobně jako generace jiných středověkých filosofů a teologů i on usiluje v prvé řadě o pochopení Boha, jeho jména a činí jedním z předmětů svých spekulací a tázání slavnou pasáží z biblické knihy Exodus. A podobně jako u sv. Augustina i v tomto případě nám Eckhartovy spekulace poslouží k rozkrytí základních motivů a témat jeho ontologizujícího myšlení, neboť jsou pro to jakousi přirozenou půdou a vhodným materiálem.¹⁾

Pro Mistra Eckharta představuje věta „Já jsem, který jsem.“ větu (soud), jejíž analýzou lze získat nejvyšší a nejdokonalejší vhled do problému bytí (esse). Je to prazvláštní soud, jehož vyjimečnost je založena v tom, že na místě subjektu i na místě predikátu se nachází totéž: subjektem je „Já jsem“ a predikátem je „jsem“. Podle Eckharta je z toho důvodu tento soud výpovědí o nejdokonalejším bytím. „Když tedy říká jsem, který jsem, učí, že sám subjekt „jsem“ je sám predikát „jsem“ stojící na druhém místě a že samo pojmenovávající je pojmenovaným, bytnost je bytí, být-co je být-zda (esence je existence - M.H.), bytnost si stačí, bytnost je sama dostatečnost.“²⁾ Jméno Boha „Já jsem“ zachycuje jeho bytnost (esenci) a soud tuto bytnost absolutně potvrzuje, neboť je jejím sebe-výkladem. Vždyť bytnost je takto vypovídána jako bytí (essentia est esse). Bytnost Boha proto musí být totožností bytnosti a bytí a Bůh nemůže být ničím jiným než „čistým bytím“ (purum esse) - Bytí jest Bůh. (Esse est Deus).³⁾ Tato teze nám oprávněně připomíná některé prvky ontoteologie sv. Tomáše Akvinského.⁴⁾ Pokusíme se ukázat, v čem spočívají odlišnosti Eckhartova přístupu.

Bytností (esencí) Boha je bytí. Pro německého mistra to znamená, že Bůh je tzv. čistou substancí (substantia mera)⁵⁾ - tj. substancí nesmíšenou, která je nejčistší jednoduchostí, naprostou Jednotou, o níž lze směle říci,

- 1) Eckhartovy úvahy o jménu Boha „Jsem, který jsem“ jsou soustředěny v jeho Expositio libri Exodi, kterou sepsal pravděpodobně v letech 1311 - 1312 (nebo možná o něco později) za svého pobytu v Kolíně nad Rýnem. Později tento text zařadil do rámce svého velkého projektu s názvem Opus tripartitum (Trojdílný spis) a to do jeho třetí části pod názvem Opus expositionum. V latinském originále je tento text k dispozici v Meister Eckhart: Die lateinische Werke, ed. J. Koch, Stuttgart 1936 a násl. roky. - Viz J. Sokol: cit. dílo, str. 42 a násl.
- 2) Mistr Eckhart: Expositio libri Exodi, §20, cit. dle W. Beierwaltes: cit. dílo, str. 54
- 3) Mistr Eckhart: Opus tripartitum. Prologi., cit. dle J. Sokol: cit. dílo, str. 318
- 4) Viz kapitolu III.C.
- 5) Mistr Eckhart: Expositio libri Exodi, §14, cit. dle W. Beierwaltes: cit. dílo, str. 48

že „stojí celá sebou v sobě samé celé a v čemkoli svém, neopírajíc se o nic a nesměšujíc se s ničím.“¹⁾

Z chápání Boha jako „čiré substance“ ovšem plynou závažné konsekvence. Přirozeností takové naprosto čisté substance „je být bez přirozenosti“²⁾, tj. být od všeho naprosto a zcela odloučena.³⁾ Odloučenost ovšem znamená nebýt ničím, nebýt žádným „něco“. Bůh jako ryzí substance může proto být pouze tím, čím žádné jsoucno **není**. Být Bohem značí nebýt žádným jsoucnem. Bytí Boha jest nebytí jsoucnem. Bůh musí být nade vším (super omnia).⁴⁾ V jednom z dochovaných kázání Eckhart přímo říká: „Špatní mistři říkají, že Bůh je čisté bytí, ve skutečnosti je tak vysoko nad bytím, jako je ten nejvyšší anděl nad komárem.“⁵⁾ To zní velice neobvykle. Jak to pochopit? Na jedné straně z analýz jména Božího vyplynulo, že Bůh je bytí, na straně druhé Eckhart dospěl až k tezi, která tvrdí, že Bůh vysoko ční nad bytím. Záhy jsme se dostali k typicky eckhartovskému „protimlůvu“, který spolu s mnoha dalšími vždy iritoval a dosud irituje mysl těch, kteří se s naukou mistra z Hochheimu setkávají. Pokusme se proniknout do smyslu a významu těchto tezí a nenechme se odradit jejich zvláštností. Tajuplný svět Eckhartova myšlení se tak snad rozevře.

Je-li Bůh nade vším a mimo všechno, je-li zcela bez přirozenosti a ode všeho odloučen, ba dokonce ční-li vysoko nad bytím, čím je a zda-li vůbec je? Vždyť jakoby mu bylo skrze jeho absolutní a čistou dokonalost upíráno bytí a jakoby se jedinou možnou konsekvencí takových úvah jevila absurdní a paradoxní teze: Bůh není! Poslyšme však samotného Eckharta a slova jeho citovaného kázání: „Když jsem však řekl, že Bůh není bytí a že je nad bytím, rozhodně mu tím neupírám bytí, naopak tím jeho bytí vyzdvihuji.“⁶⁾ Co to znamená ono „vyzdvížení“ Božího bytí? Zřejmě není toto bytí z „tohoto světa“, v němž jsou věci, jsoucna, a bytí (nějak) náleží vždy nějakému „něco“. Bůh je nekonečné (in-finitum) a nezměrné (im-mensum) ne-něco. Jeho bytí není prostě a jednoduše srovnatelné s bytím něčeho. Při vědomí takového rozlišení Eckhart dospěl k závěru,

- 1) tamtéž, str. 49
- 2) J.Bernhart: cit.dílo, str. 183
- 3) K motivu „odloučenosti“ (abgescheidenheit) blíže viz např. J.Bernhart: cit.dílo, str. 191 a násl.
- 4) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 51
- 5) Mistr Eckhart: Kázání LXXXIV, překlad cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 274 - 275
- 6) tamtéž, str. 275

že o bytí lze soudit a lze ho myslet ve dvojitěm ohledu - soudit o bytí absolutně a prostě (bez přídavků) a soudit o bytím takovém a takovém.¹⁾ Na základě uvedeného rozlišení je již „protimlův“ o Božím bytí podstatně srozumitelnější a nepůsobí tak provokativně. Navíc se ukazuje, že toto rozlišení představuje Eckhartův originální vklad, o němž někteří interpreti tvrdí, že se jedná o neobyčejně čistou tematizaci ontologické diference.²⁾

V jazyce svých textů použil mistr Eckhart i jiné formulace rozlišení mezi bytím myšleným absolutně a bytím takovým a takovým. V Pařížských kvestiích nalezneme místo, kde se říká, že „v Bohu není bytí, nýbrž ryzost bytí (puritas essendi).“³⁾ Myslet bytí Boha či vypovídat o Božím bytí znamená mít na mysli nebo vypovídat o této „ryzosti“ či „čistotě“.⁴⁾

Vraťme se zpět k tezi: Bytí je Bůh. (Esse est Deus.) Ono „bytí“ je absolutním bytím (esse absolute) ve smyslu absolutního, ryzího, čistého základu a nikoli ve smyslu bytí něčeho (být něčím). Absolutní bytí ve srovnání s bytím něčeho není ničím. Za použití přesnější ontologické terminologie je možné toto rozlišení vyjádřit jako rozdíl mezi bytím absolutním a bytím formálně inherujícím (bytím něčeho).⁵⁾

Bez dalšího přiblížení toho, v čem se zakládá, však stále zůstává toto rozlišení nejasné. Je proto si třeba uvědomit, že bytí něčeho znamená vždy určité popření, vymezení svého vlastního bytí. Tomu, co je bytím něčeho, je nějak upřeno být plně sám sebou. Bytí něčeho je proto vždy zasazeno nicotou,⁶⁾ (být něčím zahrnuje nezbytně podíl nicoty, ničeho), avšak bytí Boha je plností sebe sama, která v sobě nese ani zbla nicoty. Být něčím znamená nutně nějaké popření nebo zbavenost (tj. nebýt tím či oním). Bůh ve svém absolutním bytí představuje tudíž popření všech popření (negatio negationis) a zbavenost vši zbavenosti (privatio privationis).⁷⁾ Protože popření a zbavenost jsou „znaky“ být něčím, tj. „znaky přirozenosti něčeho“, Bůh žádnou takovou přirozenost nemá, „přirozeností Boha“ je být bez přirozenosti.

- 1) Mistr Eckhart: Opus Tripartitum. Prologi., cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 318
- 2) J.Sokol v této souvislosti připomíná především M.Heideggera, cit.dílo, str. 55.
- 3) Mistr Eckhart: Pařížské kvestie, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 306
- 4) tamtéž
- 5) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 69
- 6) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 52
- 7) tamtéž, str. 57 - 58

Vysoce spekulativními úvahami zachoval Eckhart ontoteologicky významné odlišení bytí Boha, které vysoko ční nad jakýmkoli bytím něčeho. Samotný nejhlubší problém ontologizujícího myšlení - problém bytí - tak v jeho rozboru biblického výroku „Jsem, kterýž jsem“ vystoupil v novém světle. Nyní je ovšem nezbytné seznámit se i s tím, jak toto nové porozumění bytí prostupuje Eckhartovy myšlenky o oblasti, ve které panuje „bytí něčím“, tedy o oblasti božského stvoření.

19.20 První otázkou budiž: Jakým způsobem sebetotožné, absolutní bytí Boha zakládá a tvoří vše, co je „pod ním“ a „mimo něj“? V úvahách o této problematice použil mistr Eckhart starý aristotelský motiv „myšlení myslícího sebe sama“ („myšlení myšlení“ - NOESIS NOESEOS), jenž byl výrazně opracován v jednom z inspirativních zdrojů Eckhartova filosofování - totiž novoplatónské filosofii. V námi již několikrát citovaném rozboru biblické knihy Exodus nalezneme i pasáž, ve které Eckhart zakládá svůj výklad stvoření v ideji totožnosti Boha v jeho bytí a myšlení. Bůh je zde pojednán jako absolutní reflexivní sebezprostředkování: „Jeho bytí pak naznačuje jakési reflexivní obrácení se do sebe a k sobě a trvání neboli pevnost v sobě: dále pak jakési vyvření či rození sebe samého - neboť žhne sám v sobě a plyne sám v sobě i v sebe a vře: jako světlo ve světle a do světla celý sám sebe celého proniká a sám se celý obrací a plyne odevšad zpět k sobě celému.“¹⁾ V tomto dramatickém obrazu plném dynamiky se musíme dobře zorientovat.

23 Boží sebereflexe je jakýmsi věčným kruhem²⁾. Bůh jako absolutní bytí ve smyslu popření všech popření a zbavenosti vši zbavenosti si uvědomuje sám sebe, prožívá sebe a pouze sebe samotného tím, že se poznává.³⁾ V Pařížských kvestií to Eckhart zachycuje slovy: „A tak je v Bohu jeho bytí jeho poznáváním, protože samým svým bytím jak jedná, tak poznává.“⁴⁾ Konání Boha není ovšem jen jeho sebekonáním, nýbrž je zároveň tím základním a rozhodujícím i pro sféru bytí věcí, tj. pro oblast bytí něčeho, neboť „v Bohu je být (esse) setrvávající, ve stvořeném je přijímané, avšak zde jako tam je stejné božské bytí (esse divinum).“⁵⁾

- 1) Mistr Eckhart: Expositio libri Exodi, §16, cit.dle W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 57
- 2) O bytnosti Boha Eckhart hovoří i jako o „kruhu“. „Wesen ist sin ring.“ J.Bernhart: cit.dílo, str. 184
- 3) tamtéž, str. 183
- 4) Mistr Eckhart: Pařížské kvestie, cit. dle J.Sokol: cit.dílo, str. 303.
- 5) J.Bernhart: cit.dílo, str. 184

25 Tato myšlenka zasluží naší zvýšené pozornosti. Božské bytí, vždy jedno a totéž, je takto rozlišeno a takové rozlišení nás eminentně zajímá. Je jediné „božské bytí“ (esse divinum), avšak toto „bytí“ je vždy jinak: jednou jako ze svého trvání dávající, po druhé jako přijímané. Snad nám pro orientaci poslouží i jiná Eckhartova formulace: „Je-li tedy bytí Boží nejlepší a nejdokonalejší, první skutečnost a dokonalost všeho dovršující všechny skutečnosti, bez něhož by se vše obrátilo v nic, koná Bůh svým samým bytím všechno jak uvnitř božství, tak navenek ve svých tvorech - každé ovšem svým způsobem.“¹⁾

27 Jaký je způsob, který se o děje ve „tvorech“? Je to velice zajímavý proces, jehož věčný počátek a s tím i konec je v něm samém. Bůh tvoří svou sebeafirmací, aktem „vření“ (bullitio), „rození sebe samého“ (parturitio sui) či „vyvření“ (ebullitio).²⁾ Takovým aktem sdílí dokonalý Bůh svou plnost s jiným, které klade. Co může být touto sdílenou plností jiného než „bytí“? Sdílenému (udílenému) „bytí“ musí být dobře rozuměno. „Je tedy nesprávná představa, jako by Bůh stvoření vyvrhoval ven nebo tvořil mimo sebe v nějakém nekonečnu či prázdnotě. Neboť nicota nemůže ani nic přijmout, ani být předmětem, cílem a účelem nějakého jednání. Pokud se tedy o něčem předpokládá, že to nicota přijme nebo že to v nicotě skončí, není to jsoucí, nýbrž nic. Bůh tedy nestvořil všechny věci, aby stály vedle něho a mimo něho, jako tvoří jiní řemeslníci, nýbrž vyvolal je z ničeho, tj. z nebytí k bytí, jež našly, dostaly a mají v něm.“³⁾

30 Ve středověkých spekulacích a pokusech o porozumění světu hrály důležitou roli různé „metafory světla“. Představy o světle často pomáhaly k objasnění mnoha nesnadných otázek. Něco podobného nalezneme i v učení mistra Eckharta. Také on přirovnává sebereflexivní božský akt „vyvření“ ke světlu.⁴⁾ Ve svých kázáních dokonce přímo tvrdí: „Bůh je světlo.“⁵⁾ a dominantní postavení tohoto světla spočívá v tom, že „svítí v temnotě.“⁶⁾ Tyto teze již nemají být chápány jako metafory, je nezbytné je brát doslovně.⁷⁾ „Bůh je pravé světlo, kdo je chce vidět, musí být slepý“

- 1) Mistr Eckhart: Pařížské kvestie, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 303
- 2) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 65 a násl.
- 3) Mistr Eckhart: Opus Tripartitum.Prologi, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 315
- 4) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 68
- 5) Mistr Eckhart: Kázání XIX, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 225
- 6) tamtéž, str. 228
- 7) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 68

a musí Boha zbavit každého něco.¹⁾ Funkce světla je přitom rozlišující. V důsledku osvětlení božským světlem a tedy skrze něho jsou jsoucí věci odlišovány, diferenciovány, protože Bůh svým světlem osvětluje bytí.²⁾

V citovaném kázání na téma „Surrexit autem Paulus de terra, apertisque oculis nihil videbat“ (Sk 9,8 - „Pavel vstal ze země a otevřenými očima nic neviděl“) Eckhart vysvětluje své pojetí „světelné metafyziky bytí“, která je jeho způsobem výkladu vztahu Božího bytí a bytí sdíleného stvořeným věcem. Bytí Boha - to je světlo, které je jakýmsi slunečním světlem zastíňujícím všechny ostatní světla. Vždyť „není noc, která by neměla žádné světlo, jenže je zakryté. Slunce svítí v noci, ale je zakryté. Stejně i Božské světlo, které zakrývá a přehlušuje všechna světla. Cokoli hledáme mezi stvořeními, to je všechno noc. Chci říci, že cokoli se snažíme nalézt na jakémkoli stvoření, to je všechno stín a to je noc.“³⁾ „To světlo, které je Bůh, se vylévá a činí temnými všechny světla.“⁴⁾ Je to čiré, s ničím nesmíšené a nesmíselné světlo⁵⁾, tak jako je bytí Boha ryzost sama. Proto ostatně chceme-li Boha vidět (poznat), musíme být slepí, abychom oddělili své vnímání od všeho ostatního, temnotou znečištěného světla, které nám brání zachytit onu ryzost. Božské světlo není nic (nic určitého, nic potměného, smíšeného), protože je z tohoto „světla nic“ „všechno světlo“.⁶⁾ Božské světlo je „světlem bytí“ a takto se na něj vztahuje vše výše uvedené. Ostatně již víme, že bytí Boha je takovou ryzostí bytí, která v sobě nese všechno bytí.⁷⁾ Proto je také božské světlo beze světla a bytí Boha je bytí bez bytí.⁸⁾

Nebude jistě ke škodě věci, když se pokusíme o jistou rekapitulaci. Bůh je podstatným bytím. Božství tohoto bytí spočívá v tom, že není

- 1) Mistr Eckhart: Kázání XIX, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 228
- 2) Mistr Eckhart: Expositio sancti evangelii secundum Johannem, §91, cit.dle W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 68
- 3) Mistr Eckhart: Kázání XIX, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 227
- 4) tamtéž, str. 229
- 5) tamtéž
- 6) tamtéž, str. 230
- 7) tamtéž, mistr Eckhart se v této souvislosti odvolává na dalšího významného mystického myslitele středověku sv.Bernarda z Clairvaux.
- 8) tamtéž

32
odděleno od žádné věci¹⁾ a je to tedy bytí obecné, společné. „Bůh je společný: sám je veškerým jsoucnem a veškerým bytím všeho, “v něm, skrze něho a od něho“.²⁾ Takové obecné, společné bytí (esse commune) není vůbec totožné s obecným, společným jsoucnem (ens commune, ens in communi). Eckhart přece jasně deklaroval, že jsoucno je stínem, nocí vůči božskému světlu bytí. Vztah mezi Bohem jakožto bytím ve smyslu absolutního základu a jsoucnem jakožto jsoucím nějak, tj. bytím něčeho, nelze pochopit z „obecného jsoucna“, ale jinak. O tom jak, hovoří Eckhart v pozoruhodné shodě s představitelem vrcholně středověké františkánské spirituality sv.Bonaventurou. Ten zdůrazňuje, že nejčistší a naprosté bytí představuje počátek a poslední cíl všech věcí. „Protože je v nejvyšší míře dokonalé a nesmírné, je v každé věci, ale není v žádné z nich uzavřeno, je vně každé věci, ale není z žádné z nich vyloučeno, je nad každou věcí, ale není od žádné z nich odloučeno, pode všemi, ale není žádné z nich podřízeno. Poněvadž toto bytí je svrchovaná jednota a přece je mnohotvárné, tak je všechno ve všech, i když věcí je mnoho a samotné bytí pouze jedno.“³⁾ Eckhart použil pro vyjádření téhož stanoviska svou vlastní, originální terminologii. Hovoří o bytí Boha jako o „být-celý-uvnitř“ (totus-intra-esse) a „být-celý-vně“ (totus-extra-esse).⁴⁾ Bůh ve smyslu teze „bytí je Bůh“ je ve jsoucnech tzv.virtute a nikoli tzv.formaliter⁵⁾ (jako jistá „moc, zdatnost“ a nikoli jako „forma“). To znamená, že absolutní ryzost bytí není formou (bytností) jsoucen, nýbrž je v nich svou mocí a schopností, již zakládá a udržuje sebe sama, tj.bytí. Je-li však „býtí něčím“ zakládáno a udržováno oním „býtí cele a úplně v sobě“, vůči kterému je samo ničím, nicotou, pak zde znovu silně zaznívá ostré ontologické rozlišení ryzosti bytí a deficientních jsoucen, jejichž deficiencie se projevuje tím, že jsoucna „touží a lační“ po plnosti bytí, v níž by jediné nalezla utišení své touhy. Neboť „všechna stvoření jsou holé nic“⁶⁾ a proto „mají touhu dostat se tam, odkud vplynula“.⁷⁾ Bytí Boha je „místem“, kde je počátek i konec všeho stvoření, jehož proces je „vyvěráním“

- 1) J.Bernhart: cit.dílo, str. 185
- 2) Mistr Eckhart: Sermones 6,1,§ 53, cit. dle W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 73
- 3) Sv.Bonaventura: Putování myslí do Boha, Krystal OP 1997, str. 97
- 4) Mistr Eckhart: Expositio libri Exodi §163, cit.dle W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 74
- 5) tamtéž, str. 74
- 6) Mistr Eckhart: Kázání XL, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 233
- 7) J.Bernhart: cit.dílo, str. 185

39 (effluxus) a „prouděním zpět“ (refluxus).¹⁾ Ostatně Eckhart to sděloval posluchačům svých tázání jasně a zřetelně: „Neboť ať se ti to líbí, nebo ne, ať to víš nebo ne, příroda ve svém nejvnitřnějším hledá a míní Boha.“²⁾

40 Platí-li to pro přírodu a její přirozená jsoucna, platí to nutně i pro člověka. Aniž bychom se chtěli blíže věnovat tomuto lidskému úsilí (přesáhlo by to již hranice našeho záměru), uveďme si na závěr alespoň to, že proto, aby člověk nalézal jakési naplnění svých tužeb, musí být podle Eckhartova názoru „obnoven na duchu“. Toto obnovení znamená poznání toho, že „Bůh je nad- jsoucí bytí a nad- jsoucí nicota“.³⁾ Takové poznání není běžně dostupné, k jeho dosažení je nezbytné milovat Boha, tak jak jest - jako ne-bůh, ne-duch, ne-osoba, ne-obraz.⁴⁾ Poznání jako takto orientovaná láska k Bohu si vyžaduje cosi, co nejlépe vystihuje slavná pasáž z Eckhartova kázání „Renovamini spiritu mentis vestrae“ (Ef 4,23 - „Máte být obnoveni ve svém duchu“): „Máš úplně vypadnout ze tvé tvojskosti (dinesheit) a rozplynout se v jeho jehosti (sinesheit) a tvé „tvoje“ se má v jeho „moje“ stát jedním „moje“ tak úplně, abys s ním věčně chápal jeho nevzniklou bytnost (istikeit) a jeho nepojmenovatelnou nicnost (nihtheit).“⁵⁾

1) W.Beierwaltes: cit.dílo, str. 75

2) Mistr Eckhart: Kázání XLII, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 238

3) Mistr Eckhart: Kázání XCIX, cit.dle J.Sokol: cit.dílo, str. 292

4) tamtéž, str. 293

5) tamtéž, str. 292

IV. kapitola Novověká vyústění metafyzických tradic

A. René Descartes aneb o bytí „já“

Motto:

„Tělo, tvar, objem, pohyb a místo jsou chiméry. Co tedy bude pravdivé?
Snad to, že není nic jisté.“

Ale odkud vím, že není nic odlišného od všech těch věcí, které jsem právě uvedl, o čem ani v nejmenším by se nemohlo pochybovat?“

R. Descartes

Již samo slovo novověk v sobě nese poselství jakési „novoty“. Novost „nového věku“ spočívá zejména v tom, co se mnohdy nazývá „obrat lidského ducha k sobě samému“ a co ve svých důsledcích znamenalo změnu duchovní orientace a „vstup na úplně novou půdu“. Je to půda priority vědomí. Vědomí se stává výlučným subjektem poznání.¹⁾

Takový „obrat“ se realizoval téměř ve všech oblastech aktivity lidského ducha a novověká filosofie k němu přispěla svým úsilím o reflexi celého procesu. Všeobecně je přijímán názor, že primát v tomto směru náleží francouzskému filosofu René Descartovi. V souvislosti s tím bývá jeho úloha chápána jako „revoluční“ a často je zdůrazňován jeho radikální rozchod s dosavadní tradicí. Existují však analýzy ukazující Descartovu „radikálnost“ v poněkud jiném světle a dokumentující tak, že onen rozchod, zvláště v oblasti, která nás eminentně zajímá, nebyl tak dramatický. Není naším záměrem tento problém více rozebírat. Pro naši potřebu bude vhodné ztotožnění Descartovy filosofie s bodem obratu v novověkém myšlení do

1) Viz M.Sobotka: Jak se musí začít ve vědě, in: Filosofický časopis, XLII, 1994, čís.1, str. 4.